

*Проф. др Стеван Шоџоров
Правни факултет, Нови Сад*

Принципи тумачења уговора о привредном друштву

Резиме

У раду аутор разматра сложени проблем правила за тумачење уговора о привредном друштву под којим аутор разуме све облике стипендушно-органizacionих облика привредног друштва. У резултату анализе аутор се залаже да се уговор о друштву тумачи полазећи од принципа субјективног тумачења, коришћеног објективним тумачењем, и то с обзиром на корпоративни карактер друштва, пројек времена и захтеве форме и публикације, а уз селективну (нејединствену) методологију тумачења, зависно од категорије лица чији се интереси уговорним одредбама иштите.

Кључне речи: *привредно друштво, уговор о друштву, тумачење.*

Уводне напомене

Под уговором о привредном друштву подразумевамо у овом раду приватно-правне послове којима се статусно конституише и уређује привредно друштво. Зависно од законодавства, то могу бити један или два акта. Како је у Закону о привредним друштвима из 2004. године прихваћена двојност статусних аката свих типова привредних друштава, то карактер уговора о друштву у нашем актуелном законодавству имају уговор о оснивању ортачког и уговор о оснивању командитног друштва, уговор о оснивању друштва са ограниченом одговорношћу и уговор о оснивању акционарског друштва, као и уговор чланова ортачког и уговор чланова командитног друштва, уговор чланова друштва са ограниченом одговорношћу и

уговор чланова затвореног акционарског друштва, те статут отвореног акционарског друштва.

С обзиром на изузетан значај који ови акти имају за привредна друштва, за њихове чланове, чланове њихових органа и запослене, као и за пословне партнере и друга лица која долазе у контакт са привредним друштвима, адекватно тумачење ових аката је од прворазредне важности. Одавно је, међутим, уочено, не само у правној теорији већ и у судској пракси, да проблематика њиховог тумачења није ни најмање једноставна, већ да је, напротив, изразито сложена.

Сложеност тумачења произлази добрим делом из различитог карактера уговора о привредном друштву код појединих типова привредних друштава. Уговори о друштву персоналних друштава (оргачког и командитног друштва) се значајно разликују од таквих уговора друштава капитала, посебно од уговора о оснивању и статута акционарског друштва.

Надаље, на сложеност тумачења утиче и чињеница да уговоре о привредном друштву не тако ретко не закључују иста лица. Уговор о оснивању закључују оснивачи, али уговор чланова друштва, који може настати касније, закључују чланови друштва који имају то својство у тренутку закључења овог уговора. Да ли ће то бити оснивачи или друга лица, зависи од промена у чланству конкретног привредног друштва од тренутка закључења уговора о оснивању до закључења уговора чланова друштва. При доношењу статута акционарског друштва то је посебно очигледно, јер га не доносе оснивачи већ скупштина акционарског друштва.

Тумачење уговора о друштву се додатно компликује када се узме у обзир временска димензија. Наиме, сви облици уговора о друштву, како уговори о оснивању тако и уговори чланова друштва, односно статута отворених акционарских друштава, временом се мењају, од стране истих лица које су их донеле, али и од других лица који су накнадно постали чланови.

Посебности тумачења уговора о привредном друштву као приватноправног посла

При утврђивању принципа тумачења уговора о друштву неопходно је, најпре, поћи од чињенице да су сви облици тог уговора правни послови, и то правни послови приватноправноправног карактера. С обзиром на то, уговори о друштву се не могу тумачити на начин на који се тумаче закони и други прописи.

У чему су посебности тумачења уговора о привредном друштву као приватноправног посла?

У поређењу са принципима који важе при тумачењу закона и других прописа, посебности у тумачењу уговора о привредном друштву произлазе, најпре, из чињенице да су различити основи важења. Док је основ важења закона и другог прописа суверено овлашћење законодавца да ствара норме објективног права, обавезујућег за све, дотле је основ важења уговора о друштву сопствена воља уговора-ча, усаглашена са другим истим таквим вољама других уговара-ча.

Из основа важења произлазе и друге разлике. Једна од њих се односи на ствараоце и адресате норми. Док је стваралац законских норми законодавац, а адресати норми су правна и физичка лица подвргнута суверенитету државе, дотле су ствараоци уговора о друштву уговарачи (оснивачи одн. чланови друштва) који су истовремено и адресати правила која су у уговору о друштву утврђена.

Разлике се исказују и у погледу циља тумачења. Циљ тумачена закона и других прописа је утврђивање објективног циља регулисања тим актима, при чему је субјективна воља законодавца, чак и када је позната, за тумачење небитна. Насупрот томе, код тумачења уговора о друштву као приватноправног посла, битно је утврђивање стварне воље уговарача. Утврђивање те воље није, при томе, само средство тумачења већ и циљ тумачења.¹⁾

Тумачење према карактеру уговора о друштву

При тумачењу уговора о друштву најпре су се јавила схватања која су полазила од карактера друштва о чијем организационо-конститутивном акту је реч.

Код уговора о друштву корпоративно организованих друштава, као што су акционарско друштво, задруге и други облици корпорација, присталице овог схватања полазе од неспорне чињенице да су оваква друштва по својој природи удружења, а не друштва у ужем смислу речи.²⁾ Због тога сматрају да се уговори о друштву акционарских друштава и других корпорација морају објективно тумачити, што значи да се воља и жеље оснивача као уговорних страна не могу узимати у обзир. У прилог објективног тумачења се нарочито наводи чињеница да би при евентуалном субјективном тумачењу могли бити угрожени интереси опште јавности, чланова који су касније приступили друштву (напр. кроз касније емисије акција) као и поверилаца.³⁾ Сва ова лица имају оправдани интерес да се поуздају у уговор о друштву у његовом објективном значењу, независно од воље и жеље оснивача, односно првобитних чланова друштва.

С друге стране су друштва лица, код којих је опет неспорно да се ради о друштвима у ужем смислу те речи. Како су уговори о таквим друштвима класични уговори који имају дејства између уговарача с обзиром на њихова лична својства (уговори *intuitu personae*) то се они имају тумачити субјективно, полазећи од стварне воље уговорних страна, као и други приватноправни уговори.⁴⁾

Проблеми тумачења уговора о друштву су посебно изражени код уговора о друштву с ограниченом одговорношћу, будући да овај тип друштва има и карактеристике друштва капитала и друштва лица, па су и норме садржане у овом уговору

1. В. напр. одлуку Врховног суда Немачке, BGH, WM (Wertpapier-Mitteilungen) 1975, с. 662.
2. О разликовању друштава лица као друштава у ужем смислу и друштава капитала као удружења види више: Шогоров, Право привредних друштава, Нови Сад, 2004, с. 30 и сл.
3. В. у том смислу одлуку Савезног суда Немачке, BGH, WM (Wertpapier-Mitteilungen), 1978, с. 87,88.
4. В. BGH, WM, 1968, с. 228.

такве да једним делом личе на норме из уговора о друштву (уговора о оснивању и статута) акционарског друштва, а другим делом личе на норме ортачког друштва као типичног друштва лица. Због оваквих карактеристика уговора о друштву с ограниченом одговорношћу, правна теорија и судска пракса су управо на анализи одредаба овог уговора уочили проблеме тумачења и развили одређене приступе у тумачењу.

Тумачење према карактеру норми уговора о друштву

У правној теорији је релативно брзо уочено да је тумачење уговора о друштву према карактеру самог друштва сувише формално и због тога неадекватно. Наиме, анализом уговора о друштву различитих типова друштава релативно је лако утврдити да код свих тих уговора постоје норме (правила, одредбе) које су различите по својој природи, па се та њихова различитост мора узимати у обзир и приликом тумачења.

Суштина овог модела тумачења уговора о друштву је у томе да се анализом сваког конкретног уговора о друштву најпре утврди карактер норми које се тумаче. Ако се утврди да одређене норме делују и према трећим лицима, према повериоцима, новим члановима и општој јавности, ради се о нормама са екстерним дејством (екстерне норме) па се оне морају објективно тумачити.

Насупрот томе, све остале норме (правила) уговора о друштву, будући да не делују према трећима, имају интерни карактер (интерне норме) због чега се морају субјективно тумачити, полазећи од воље уговорних страна.⁵⁾

Што се тиче критеријума који би се применили при утврђивању интерних и екстерних норми уговора о друштву, у правној теорији нема јединственог одговора.

По једним мишљењима треба увек полазити од тога да ли су норме корпоративног или индивидуално-правног карактера, па прве третирати као екстерне а друге као интерне.⁶⁾ По другима идентификација се своди на утврђивање тзв. правих и неправих норми,⁷⁾ при чему су прве норме у правом смислу речи а друге су само уговорни углавци. Трећи сматрају да при тумачењу треба полазити од разликовања неопходних (обавезних) и факултативних клаузула у уговору о друштву, док четврти за одлучујућу чињеницу узимају да ли су одређене норме јавне или не, тј. да ли су учењене доступним јавности (односно да ли је друштво дужно да их учини јавним) или нису.

Посебан интерес, нарочито у новије време, изазивају мишљења по којима је важан критеријум за разликовање интерних и екстерних норми уговора о друштву временски тренутак у којем се тумачење врши. Према тим схватањима овај акт се

5. В. Wiedemann, Gesellschaftsrecht, Band I, München, 1980, с. 166.

6. Würdinger, Aktien-undKonzernrecht, 3.Auflage, Karlsruhe, 1973, с. 34

7. Hachenburg-P. Ulmer, Großkommentar zum GmbH-Gesetz, 7. Auflage, Berlin-New York, 1975, par. 2, Rnr, 123.

може субјективно тумачити само до тренутка док није дошло до промена у чланству друштва, што значи да норме тог акта делују само на чланове који су истовремено и уговарачи, дакле на лица која су се својом вољом тим нормама на одређено понашање обавезала. Ако се, међутим, овај акт тумачи након промене чланова друштва, нужно је да се он тумачи објективно, јер више не делује само између лица која су га својом вољом закључила.

На крају овог прегледа ваља поменути и схватање које при тумачењу полази од различитих група субјеката на које се дејства одређених норми уговора о друштву односе.⁸⁾ Овакво схватање, међутим, није наишло на већи одјек, јер би његова примена сигурно још више компликовала и иначе сложен процес тумачења уговора о друштву.

Субјективно тумачење као основни принцип

При тумачењу уговора о привредном друштву мора се, по нашем мишљењу, поћи од чињенице да се ради о правном послу приватноправног карактера, који је неспорно настао усаглашеном вољом одређених лица, као уговарача. То значи да би се при тумачењу овог акта морали најпре применити принципи који важе за приватноправне послове уопште, посебно за приватноправне уговоре. Као што је познато, при тумачењу приватноправних уговора, опет, кључни принцип је да се његове норме тумаче према стварној вољи уговорних страна, дакле субјективно. То значи да би се на исти начин морало поступити и при тумачењу уговора о привредном друштву. Другим речима исказано, основни принцип тумачења уговора о привредном друштву би морао бити принцип утврђивања стварне воље уговарача.

Објективно тумачење уговора о друштву као основни принцип тумачења није прихватљиво, јер потпуно занемарује карактер уговора о друштву као приватноправног посла. Једнако тако није прихватљиво ни потпуно одвајање друштва које настаје, односно организационо-статусно се уређује овим актом, од воље лица која су га овим приватноправним послом створила.

С друге стране, међутим, при свакој озбиљнијој анализи уговора о друштву јасно се могу утврдити норме које производе дејство и према лицима која уопште нису учествовала у његовом закључивању (каснији чланови друштва) а нека га нису ни касније својом вољом прихватила (повериоци друштва, заинтересована јавност). Због тога је данас у праву привредних друштава општеприхваћено да субјективно тумачење уговора о друштву као принцип, мора бити кориговано изузетцима код којих преовлађује објективно тумачење. Број и карактер ових изузетака је код различитих уговора о друштву, као и код различитих типова друштава, различит. Највећи је код друштава капитала, нарочито код акционарског друштва отвореног типа, али се јавља и код других типова друштава.

8. В. Wiedemann, *op. cit.* с. 167.

Најзначајнији изузеци од примене принципа субјективног тумачења уговора о друштву су они који се тичу корпоративне структуре друштва, протека времена и публицитета (јавности) овог акта.

Објективно тумачење по основу корпоративне структуре друштва

Код привредних друштава која су изразито корпоративно организована, пре свега код акционарског друштва и командитног друштва на акције, чланови друштва се непрекидно мењају. Не тако ретко после извесног времена од оснивања ни оснивачи друштва нису више чланови, догађа се да ниједно лице које је учествовало у закључивању уговора о оснивању, у доношењу статута акционарског друштва или у нашем праву уговора чланова друштва (код затвореног акционарског друштва) није више члан друштва. Редовно се догађа да се велики број чланова промени, код већих акционарских друштава отвореног типа готово свакодневно.

При таквом стању ствари се поставило питање какво тумачење уговора о друштву би било адекватно. Просто субјективно утврђивање воље оснивача или оних који су учествовали у доношењу статута односно уговора чланова друштва не би било примерено. Акционари се најчешће међусобно и не познају, главни правни однос у друштву је однос акционара према друштву, а не међусобни односи акционара. Неречно је претпоставити да су акционари заинтересовани за утврђивање стварне субјективне воље оснивача друштва. Још је мање реално претпоставити да каснијим акционарима може бити близак стил изражавања некадашњих оснивача друштва или њихове субјективне жеље и представе. Због тога је потребно код друштава изразито корпоративног карактера норму уговора о друштву (уговора о оснивању и статута, односно уговора чланова друштва) тумачити претежно објективно.

То, међутим, не значи да би објективно тумачење требало довести до екстрема, па онемогућити узимање у обзир процеса настанка уговора о друштву.

Овакав приступ такође не значи да се при објективном тумачењу одредаба оваквих уговора мора узимати у обзир искључиво сам текст уговора. Довољно би било ако се може утврдити воља корпорације као такве, укључујући и вољу чланова који су то својство накнадно стекли, на основу уобичајене праксе друштва.⁹⁾

Објективно тумачење по основу протека времена

Други важан изузетак од основног принципа субјективног тумачења уговора о друштву се тиче протека времена. За разлику од претходног, овај изузетак се подједнако односи на све уговоре о друштву, дакле не само друштва капитала већ и друштва лица.

9. Wiedemann, op.cit. c. 168.

Суштина овог изузетка се састоји у томе да се "стари" уговор о друштву про-теком времена мора тумачити у складу са промењеним друштвеним околностима, као што је уобичајено код "старих" закона.¹⁰⁾

Наиме, проблем узимања у обзир временског тренутка у којем се врши тумачење се своди на питање да ли би при тумачењу уговора о друштву, посебно код правних празнина, требало узимати у обзир друштвене околности у тренутку настанка уговора или друштвене околности које постоје у тренутку његовог тумачења?

Ако би се поштовала само воља уговарача која је постојала у тренутку настанка уговора, а према друштвеним околностима које су постојале у том тренутку, постојала би реална опасност да се он тумачи противно стварној вољи уговарача, јер би се у измењеним друштвеним околностима пренебрегла њихова воља, која би се могла разумно претпоставити. Чак и када уговарачи нису пројектовали или нису могли пројектовати будући развој друштва и друштвених околности, то не значи да би тумачење уговора о друштву према вољи и представама уговарача у тренутку настанка уговора и друштвених околности које су у том тренутку постојале, било у интересу чланова и у новим, измењеним околностима.

Због тога је потребно при тумачењу уговора о друштву узимати у обзир садашњу вољу, тј. објективно процењену разумну вољу уговарача односно садашњих чланова друштва, а према околностима које постоје у тренутку тумачења. Само на тај начин се могу реално заштитити интереси не само нових чланова друштва, поверилаца друштва и опште заинтересоване јавности, већ и самих "старих" чланова друштва у новонасталим околностима.

Објективно тумачење по основу захтева форме и публицитета

Познато је да у праву привредних друштава постоје одређени захтеви форме и публицитета. У многим правима уговори о друштву у свим својим облицима су формалног карактера. По правилу се захтева не само обична писмена форма, већ и форма која је судски или нотаријално оверена. У нашем позитивном праву захтев форме важи не само за све уговоре о оснивању (уз додатну судску оверу) већ и за уговоре чланова друштва и статут отвореног акционарског друштва.

С друге стране постоји и захтев публицитета, који се у модерном праву привредних друштава све више наглашава и уважава, и то не само у националним правима, већ и у унификованим односно хармонизованим изворима права у Европској Унији.¹¹⁾

Када захтеви форме или публицитета служе заштити интереса трећих лица, што је најчешће случај, субјективно тумачење одређених одредаба уговора о друштву није могуће, јер би се противило циљу форме или публицитета који је за-

10. В. Wank, Grenzen richterlicher Rechtsforbildung, 1978, с. 63 и сл.

11. В. напр. Прву директиву ЕУ о публицитету код привредних (трговачких) друштава (68/151).

кон желео да постигне. Због тога је потребно у тим ситуацијама такође применити објективно тумачење уговора о друштву.

У таквим случајевима, међутим, објективно тумачење се неће применити на целину уговора о друштву, већ само на одредбе којима је на основу захтева форме и публициитета закон желео да заштити интересе трећих лица.

Јединствено или нејединствено тумачење?

Када се узме у обзир све раније речено, поставља се додатно важно питање: да ли би уговор о друштву требало јединствено тумачити или не?

Наиме, ако се пође од субјективног принципа тумачења, коригованог објективним тумачењем по основу корпоративне структуре друштва, протекла времена и захтева форме и публициитета, уговор о друштву се може јединствено тумачити, тј. сви његови делови на исти начин према свим категоријама лица, али се може тумачити и нејединствено, тј. различити његови делови према различитим категоријама лица различито.

У прилог јединственог тумачења говори једноставност у примени принципа тумачења, као и доктринарна потреба за једнообразним решењима. Због тога је у теорији на различите начине покушано давање решења за јединствено тумачење уговора о друштву. Суштина ових покушаја се састојала у томе да се на основу јединствене формуле сваки уговор о друштву подели на одредбе које се субјективно и одредбе које се објективно тумаче. Када се, међутим, поставило питање која би то формула (критеријуми) била, мишљења су се потпуно разишла. Једни су одговор тражили у критеријуму поделе на корпоративне и индивидуалноправне, други на праве и неправне, трећи на нужне и факултативне одредбе.

Ипак, јединствено тумачење је, и независно од проблема са утврђивањем јединственог критеријума за јединствено тумачење, тешко довести у склад са другим захтевима, посебно са захтевима заштите посебних интереса појединих категорија лица. Наиме, нема сумње да је код свих одредаба уговора о друштву, које за циљ имају заштиту интереса различитих категорија лица, неопходно објективно тумачење ако се међу њима налазе и категорије трећих лица (нови чланови, повериоци, запослени, општа јавност). Личне представе уговарача односно чланова друштва су за трећа лица ирелевантна. Једнако тако њима није доступан ни материјал којим су се уговарачи и чланови друштва служили при стипулисању одредби у уговору о друштву, па је и он за њих ирелевантан. Они се с пуним правом могу поуздати у документа и податке који су њима доступни. Све то упућује на нужност примене објективног тумачења поменутих одредаба. Али то не значи да је нужно и јединствено тумачење таквих одредаба, независно од њихове природе и од категорије лица чије интересе треба да штите. Различите групе лица се оваквим, заштитним нормама различито, а не јединствено штите, јер су и њихови интереси такве природе да се у различитом обиму морају штитити. Тако напр. за нове чланове су од значаја скоро све клаузуле уговора о друштву, док је за повериоце круг клау-

зула којима се штите њихови интереси знатно ужи, за запослене још ужи, а за општу јавност најужи. Чак и међу истом категоријом лица постоје разлике (напр. између нових чланова са обавезом додатног улога и без те обавезе, са обавезом допунске уплате и без ње и сл.). Све то указује на потребу да се објективно тумачење појединих одредаба уговора о друштву, као коректив основног принципа субјективног тумачења, мора користити селективно и нејединствено, према стварним интересима појединих категорија лица.

Надаље, интереси чланова друштва и других категорија лица чији се интереси нормама уговора о друштву штите, морају се међусобно усагласити. Такво усаглашавање, међутим, не може се постићи глобалним тумачењем, већ само персонално рашчлањеним тумачењем. Једино тако се интереси свих категорија лица могу легитимно штитити. Јер како год да је оправдано објективно тумачити одредбе којима се штите одређени интереси трећих лица (поверилаца, запослених, опште јавности) једнако је тако легитимно очекивање уговарача односно чланова друштва да се друге одредбе интерног карактера тумаче према њиховим циљевима и мотивима.

Закључак и допунска правила

На основу изложеног може се закључити да би уговор о друштву требало тумачити полазећи од основног принципа субјективног тумачења, коригованог објективним тумачењем, и то с обзиром на корпоративни карактер друштва, протек времена, и захтеве форме и публициитета, а уз селективну (нејединствену) методологију тумачења, зависно од категорије лица које се одредбама уговора штите. То значи да се у резултату добија мешовито субјективно-објективно тумачење. При томе је евидентно да је код друштава лица и персонално уређених односа у друштву, нагласак на субјективним, а код друштава капитала, нарочито отвореним акционарским, и код корпоративно уређених односа уопште, на објективним елементима тумачења. Тиме се није добио резултат који би без поговора задовољио строге теоријске захтеве класификације, али је добијен резултат који је практично најприхватљивији, јер највише одговара реалној сложености интереса који се у привредним друштвима и у вези са њима јављају.

На крају, ваља поменути да би при тумачењу уговора о друштву требало узимати у обзир и накнадно настало диспозитивно право, као и саму праксу друштва. Уговарачи и чланови друштва су при стипулисању одредби уговора имали на уму и одређено стање диспозитивног права, па ако се оно накнадно измени, требало би одредбе уговора тумачити тако како би их уговарачи тумачили да им је ново, диспозитивно право било познато. Исто тако пракса друштва, нарочито она која је била једнообразна у дужем временском периоду, треба да буде узета у обзир при тумачењу уговора о друштву.

Stevan Šogorov, Ph.D
Professor at the Faculty of Law, Novi Sad

PRINCIPLES OF INTREPRETATION OF ASSOCIATION CONTRACTS

Summary

Subject matter of this article is very complex problem of interpretation of association contracts that embrace all forms of corporate acts of company. In the final analyze author advocates approach according to which interpretation should start with subjective interpretation, corrected with objective interpretation, bearing in mind nature of corporation, lapse of time, requirements of form and publicity, with selective methodology of interpretation depending of category of persons whose interests are protected by contract.

Key words: *corporation, association contract, interpretation.*